

عنوان: نقش انضباط مدرسه در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان ابتدایی

لیلا زارع^۱، آمنه عالی^{۲*} و زهرا رحیمی^۳

اطلاعات مربوط به مقاله	چکیده
کلید واژگان حق مشارکت دانش‌آموزان، انضباط مدرسه، مدارس ابتدایی	ایجاد فرصت برای مشارکت در زندگی و اجتماع، حق کودکان است و مدرسه موقعیتی منحصر به فرد در تأمین این حق دارد. هدف از مطالعه حاضر تحلیل نقش قوانین و اقدامات انضباطی مدرسه در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان بود. این پژوهش به روش پیمایش کیفی انجام شد. جامعه آماری کلیه مدیران و معلمان شاغل به کار در مدارس ابتدایی شهرستان نظرآباد در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند. از این بین تعداد ۱۷ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند تا حد اشباع نظری انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز پژوهش به‌وسیله مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و با استفاده از کدگذاری سه مرحله‌ای باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. طبق یافته‌ها، مشارکت دانش‌آموزان در تصمیم‌گیری‌ها فقط محدود به عضویت در شورای دانش‌آموزی است و اغلب در اجرای برنامه‌های از پیش طراحی‌شده مشارکت داده می‌شوند. از نظر مدیران و معلمان، مشارکت دانش‌آموزان در مدرسه، هم پیامدهای مثبت و هم پیامدهای منفی دارد و برخی عوامل فردی و محیطی مانع این مشارکت است. انضباط نیز از طریق دو مؤلفه اصلی یعنی اقدامات انضباطی (اقدامات پیشگیرانه، اصلاحی، تشویقی و تنبیهی) و قوانین انضباطی (قوانین انضباطی جمعی و فردی) بر حق مشارکت تأثیر دارد. انضباط رابع در مدرسه در موارد محدودی می‌تواند تأمین‌کننده حق مشارکت کودکان (به‌واسطه قوانین دانش‌آموزمحور، اقدامات حمایتگر مشارکت و نگرش‌های تسهیل‌گر) باشد و در مواردی تهدیدکننده حق مشارکت (از طریق قوانین معلم‌محور، اقدامات کنترل‌گرانه، نگرش‌های محدودکننده) است. با توجه به نتایج، اصلاح رویه‌های انضباطی مدارس و تسهیل مشارکت دانش‌آموزان در تصمیم‌گیری‌های مهم تربیتی و برنامه‌ریزی در مدارس لازمه تأمین حقوق دانش‌آموزان است.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آموزش و پرورش ابتدایی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲. نویسنده مسئول: استادیار روان‌شناسی تربیتی، گروه آموزش و پرورش، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران a.aali@atu.ac.ir

۳. استادیار مطالعات برنامه‌درسی، گروه آموزش و پرورش، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مقدمه

عموم مردم نقش اصلی آموزش و پرورش را یادگیری خواندن و نوشتن می‌دانند، اما در واقع مدارس مسئولیتی مهم در آماده کردن کودکان برای پذیرش نقش شهروند آگاه و فعال در جامعه آینده دارند (Fielding, 2004; Robinson & Taylor, 2007). اگر کودکان و نوجوانان در طول آموزش در مدرسه محیطی دموکرات را تجربه کنند، برای پذیرش چنین نقشی در آینده بهتر تجهیز خواهند شد (Mockler & Groundwater-Smith, 2015). رسیدن به این هدف مستلزم در نظر گرفتن فرد فرد دانش‌آموزان به‌عنوان یک عضو و شریک واقعی در جامعه مدرسه است.

باید پذیرفت که دانش‌آموزان نیز در کنار مسئولین، معلمان و والدین در آموزش سهم دارند و عملکرد آن‌ها متأثر از کیفیت، ماهیت و برون‌داد سیستم آموزشی است. لذا لازم است در همه سطوح سیستم آموزشی مشارکت داشته باشند و به آن‌ها فرصت داده شود تا در تصمیم‌گیری برای مسائل مهم زندگی‌شان در مدرسه درگیر شوند و در حین همین درگیر شدن، درک مناسب و بلوغ فکری کافی کسب کنند. این موضوع برای بسیاری از دولت‌ها بسیار حائز اهمیت است؛ تا بدان‌جا که برای ملزم کردن مدارس به کاربرد روش‌های دموکرات در ارتباط با دانش‌آموزان و توجه به نظرات آنان، به تدوین چارچوب قانونی روی آورده‌اند (Lansdown, 2011).

دانش‌آموزان می‌توانند در فرایند یادگیری آموزشی‌گاهی خود، از شرکت در شوراهای کلاس و مدرسه و اظهارنظر در تدوین و اجرای سیاست‌های مدرسه گرفته تا درگیر شدن در تصمیم‌گیری فردی برای آموزش و یادگیری خود، مشارکت داشته باشند. شرکت دانش‌آموزان در این شوراها و دیگر اشکال سازمان‌های دانش‌آموزی فرصت طلبی برای تقویت جامعه مدنی است (Bragg & Fielding, 2003). بر اساس شواهد تجربی موجود، استفاده از نظر و تجربه کودکان در خانواده و مدرسه منجر به رشد عزت‌نفس، توانایی شناختی، مهارت‌های اجتماعی و ارتقای شأن آن‌ها می‌شود (Kronzl-Nagl & Zartler, 2010; Covell & Howe, 2005; Griebler & Nowak, 2012). احترام به کودکان و فراهم کردن فرصت مشارکت در مسائل مهم، کودکان را به سمت خودباوری و اعتمادبنفس بیشتر سوق می‌دهد. آن‌ها از این طریق یاد می‌گیرند که چطور با دیگران مذاکره کنند تا تصمیم بهتری گرفته شود (Mann, Harmon, & power, 1989). در مقابل، کودکانی که فرصت محدودی برای مشارکت در تصمیم‌گیری دارند، احساس بی‌ایق‌می می‌کنند، نگرش‌های منفی نسبت به خود دارند و در اداره زندگی خود در آینده مشکل خواهند داشت (Adams, 2004). باوجود مزایای ثابت‌شده برای مشارکت کودکان، متأسفانه فرهنگ مشارکت در مدرسه کم‌رنگ است و هم‌چنان اقتدارگرایی و حتی خشونت علیه کودکان ادامه دارد. می‌توان مدعی شد که علت اصلی اغلب ترک تحصیل‌ها و اخراج از مدرسه، نادیده گرفتن نظرات دانش‌آموزان و سلب فرصت مشارکت برای آن‌ها است (Hodgkin, Rachel & Newell, 2002).

اهمیت مبحث مشارکت تا بدان‌جاست که پیمان‌نامه حقوق کودک^۱ آن را حق کودکان برشمرده و در قالب ماده‌ای مجزا به آن پرداخته است. بدین‌ترتیب با تدوین این پیمان‌نامه در نیمه دوم قرن بیستم، تمرکز بحث حقوق کودک از حق حفاظت و رفع نیازها، به مشارکت و تعیین‌گری کودک تغییر یافته است. این تغییر بر این ادعا استوار است که کودکان اشخاص قانونی هستند و حقوقی مشابه بزرگسالان دارند (Peterson-Badali & Ruck, 2008). افزایش آگاهی از حق تعیین‌گری کودکان سبب حرکت جهانی به سمت افزایش مشارکت آنان در تصمیماتی شد که بر زندگی آن‌ها تأثیر دارد (Cherney & Shing, 2008). در ماده ۱۲ این پیمان‌نامه قید شده است که همه کودکان حق دارند دیدگاهشان را آزادانه در مورد همه مسائل مربوط به خود بیان کنند. پس از آن در ماده ۲۹ تأکید شده است که رشد کامل و همه‌جانبه دانش‌آموزان و آماده‌سازی آنان برای مشارکت مسئولانه در جامعه دموکرات، هدف اصلی آموزش و پرورش است. بنابراین طبق پیمان‌نامه، مشارکت حق همه کودکان است و آموزش و پرورش یکی از زمینه‌های مهم تأمین این حق است. در این راستا، افزایش فرهنگ احترام به حقوق دانش‌آموزان یکی از تحولات اساسی در مدارس به شمار می‌آید. در این پیمان‌نامه تصریح شده است کودکانی که قادر به شکل دادن عقاید خود است، حق ابراز آزادانه این عقاید را در کلیه امور مربوط به خود دارد و باید متناسب با سن و بلوغ فکری وی به نظراتش اهمیت داده شود. این وظیفه بزرگسالان است که زمان و مکان لازم برای گوش دادن به گفته‌های کودک از طرق مختلف را فراهم کنند، حتی با نقاشی، بازی، زبان بدن و ارتباط غیرکلامی (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2006).

۱. Convention on the Rights of the Child (CRC)

حق مشارکت کودکان^۱ بر این فرض استوار است که آنها توانایی تفکر و تصمیم‌گیری مستقلانه دارند. درحالی که اعتقاد عمومی بر این است که فقط بزرگسالان از این قابلیت برخوردارند و لازم است زندگی کودکان بر اساس تصمیمات عقلانی بزرگسالان تنظیم شود و آن‌ها مجاز هستند اراده خود را به کودکان تحمیل کنند. به‌رغم این عقیده، مطالعه پدیدارشناسی کی‌تزداک و کاتز (Kaye & Katz, 2021 - Tzadok) نشان می‌دهد که کودکان قادر به مشارکت هستند و می‌توانند نسبت به مسئولیت‌ها متعهد باشند. مشارکت در مدرسه به معنای توجه به نظرات آنان و شریک دانستن آن‌ها در امر تصمیم‌گیری در سطوح مختلف است. این امر مستلزم به اشتراک‌گذاری اطلاعات و طراحی گفتگو بین بزرگسالان مسئول و دانش‌آموزان است (Lansdown, 2011).

هرچند کودکان از جهات بسیاری نظیر بازی، هنر و حتی کسب درآمد خانواده در جامعه مشارکت دارند؛ اما در پیمان‌نامه حقوق کودکان، از اصطلاح مشارکت برای توصیف فرصت آنان برای بیان عقیده و جدی گرفتن نظرات آن‌ها استفاده شده است (Percy-Smith & Thomas, 2010). ایجاد فرصت برای شنیده شدن، حق کودکان در نظام آموزشی است که البته به سادگی محقق نمی‌شود و تحقق آن مستلزم تغییر فرهنگی چشمگیر در همه سطوح سیستم و تنظیم رویه‌هایی برای ارتباط با کودکان است (Lansdown, 2011).

با وجود قدمت تعیین حق مشارکت برای کودکان (از زمان تدوین پیمان‌نامه در سال ۱۹۸۵)، همچنان موانع بسیاری در زندگی روزمره کودکان وجود دارد که تأمین این حق را به ویژه در مدارس محدود می‌کند. در مدارس، اغلب این بزرگسالان هستند که تصمیم می‌گیرند کودکان در چه مورد، چه موقع و چگونه می‌توانند ارتباط برقرار کنند، نظر دهند و عمل کنند. این در حالی است که کودکان بخش قابل توجهی از زندگی خود را در محیط آموزشی می‌گذرانند (Gillett Swan & Sargeant, 2017). یکی از محورهای اصلی که دانش‌آموزان حق دارند و باید در آن مشارکت داشته باشند تا به نیکی، نیازها و نگرش‌های آنان در نظر گرفته شود، تعیین قوانین مدرسه است. دانش‌آموزان با قوانین مختلف آموزشی و انضباطی مدرسه مواجه‌اند و بزرگسالان از طریق این قوانین زندگی آنها را تعریف و تنظیم می‌کنند و برای اجرای قوانین و برخورد با قانون‌شکنی، اقداماتی را تدارک می‌بینند.

در نظام آموزشی ایران اغلب قوانین آموزشی به‌صورت متمرکز در سطوح بالایی سیستم آموزشی نوشته می‌شود؛ اما برای انضباط فقط یک آئین‌نامه کلی انضباطی وجود دارد و جزئیات قوانین و اقدامات توسط مدیران و مربیان در مدرسه تعیین می‌گردد. این آئین‌نامه دارای برخی مشکلات محتوایی است و از آنجا که بدون مشارکت اعضای مدرسه طراحی می‌شود، از ابعاد عاطفی و روانی متناسب با کودکان برخوردار نیست (Shirbagi, Gholami & Basati 2014).

انضباط مدرسه به قواعد و استراتژی‌هایی اشاره دارد که برای مدیریت رفتار دانش‌آموزان و ترغیب آن‌ها به خود انضباطی به‌کار می‌رود (Olivera, 2017). انضباط مدرسه بعد پرنرنگی از فرایند آموزش است که هر روزه بر زندگی کودکان تأثیر می‌گذارد و اثربخشی آموزش را و مهم‌تر از آن رشد و سلامت کودکان را متأثر می‌سازد (Winkler, 2016). دغدغه اصلی بسیاری از معلمان، مدیران، دانش‌آموزان و حتی والدین، مسائل انضباطی است. بی‌نظمی و بدرفتاری چالشی اساسی در مدارس است و مسئولین مدرسه برای حفظ امنیت در محیط و تسهیل دستیابی به اهداف آموزشی، به‌ناچار انرژی و وقت زیادی برای هدایت این بی‌نظمی‌ها صرف می‌کنند (Pane, Rocco, Miller, & Salmon, 2014).

از آنجا که انضباط مدرسه حول توزیع قدرت در یک فضای خاص عمومی تنظیم می‌شود، موضوعی است که به لحاظ سیاسی و تربیتی از اهمیتی ویژه برخوردار است. رابطه بین اهداف مدرسه و اطاعت دانش‌آموزان، مسئله‌ای است که تفسیرهای مختلف دارد و منجر به تقسیم‌بندی‌های سستی بین دو نوع مدیریت شده است: مدیریتی که مربیان تربیتی در آن تعیین‌کننده و محور هستند و شکلی از مدیریت که قدرت به دانش‌آموزان تفویض می‌شود و آن‌ها شریک در تصمیمات هستند (Ding, Li, Li, & Kulm, 2010). بر اساس پژوهش‌های تربیتی، جو انضباطی حاکم در اغلب مدارس، مدیریت معلم‌محور و متمرکز است و دانش‌آموزان مدعی هستند که همچنان روش‌های خشونت‌آمیز و یک‌سویه در مدارس رایج است (Bahou & Zakharria, 2019). از نظر آنان هرچند انضباط ضرورت زندگی اجتماعی، خودکنترلی و محافظت شدن است؛ اما با مقوله‌های قدرت، کنترل و کمیته انضباطی همراه است و رواج قوانین انضباطی تنبیهی و سخت‌گیرانه، آزاردهنده می‌باشد (Fatma, 2018).

دانش‌آموزان در برابر چنین انضباطی مقاومت می‌کنند. معلمان و مدیران مدارس معتقدند، بی‌احترامی به قوانین و رویه‌های انضباطی و عدم تمایل به همکاری در فعالیت‌ها از عمده‌ترین بدرفتاری‌های رایج بین دانش‌آموزان در مدرسه است (Briesch, Briesch &).

^۱. Children's right to participation

2015). گویا رابطه متقابلی بین روش‌های سخت‌گیرانه و کنترل تنبیهی مدارس با بی‌نظمی و قانون‌شکنی دانش‌آموزان وجود دارد. علت این تعارض تمام‌نشدنی بین دانش‌آموزان و مربیان مدرسه، سیستم انضباطی بسته و غیرمشارکتی است. بسیاری از مدارس به‌جای طراحی سیستم چند سطحی پشتیبانی برای رفع علل بدرفتاری و تدوین انضباط مشارکتی، از شیوه‌های انضباط سخت‌گیرانه و محروم‌کننده استفاده می‌کنند. این شیوه علاوه بر این‌که سلامت دانش‌آموزان را در معرض خطر قرار می‌دهد و محدودکننده فرصت‌های آموزشی است، مقاومت آنان را برای پذیرش قوانین برمی‌انگیزد (González, Sattler & Buth, 2018).

اثر بخشی انضباط در گرو مشارکتی بودن آن است (Freiberg, 2016). انضباط مشارکتی انضباطی توافقی است که ریشه در رویکرد انسان‌گرا دارد و راهبردهای پیشگیرانه و جمعی را در برمی‌گیرد. دانش‌آموزان حق دارند در تهیه آیین‌نامه‌ها و قوانین انضباطی مدرسه و دستورالعمل‌های داخلی که تضمین‌کننده حقوق آنان در زندگی آموزشی است، مشارکت فعال داشته باشند. در واقع مشارکت در انضباط مدرسه حق آنان است و نه لطفی در حق آن‌ها (Osler, 2000).

هر چند برای شنیده‌شدن صدای دانش‌آموز در مدرسه برنامه‌های رسمی نظیر شورای دانش‌آموزی طراحی شده است که فرصت می‌دهد دانش‌آموزان به‌عنوان نماینده همسالان خود در تصمیم‌گیری‌ها حضور داشته باشند (Apple & Beane, 2007). اما اگر مسئولین مدرسه به اهداف و اصول این برنامه‌ها پایبند نباشند، به‌تدریج این‌گونه برنامه‌ها نیز به تشریفات ظاهری تبدیل خواهد شد (Fielding, 2004; Quinn & Owen, 2014). تعهد واقعی و ارزش‌گذاری به صدای دانش‌آموزان، عمل کردن بر اساس نظرات آن‌هاست، اما در اغلب مدارس دانش‌آموزان نقشی منفعل دارند و رهبر فعال در جهت تغییرات نیستند (Mitra & Gross, 2009). مطالعه حاضر بر این فرض استوار است که دانش‌آموزان صلاحیت درگیر شدن بیشتر در تصمیمات تربیتی را دارند و در واقع حق دارند که چنین سهمی داشته باشند. اما در محیط مدرسه ممکن است موانعی بر سر راه تأمین این حق وجود داشته باشد و این وظیفه مسئولین و مربیان مدرسه است که مسیرهای مشارکت را هموار سازند. در پیشینه پژوهشی خارج از کشور، این موضوع بیشتر برای دانش‌آموزان متوسطه کار شده است (Mitra & Gross, 2009). در پژوهش‌های داخل کشور نیز حق مشارکت کودکان در امور دادرخواهی و قضاوت و حتی برنامه‌ریزی شهری و روستایی بررسی شده است. لذا مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش انضباط مدرسه، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فرایندهای مرتبط با حقوق کودک، بر چگونگی تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان بر اساس تجارب و ادراکات مدیران و معلمان مدارس ابتدایی است.

روش‌شناسی

به‌منظور توسعه درک عمیق از مسئله پژوهش، در این مطالعه از رویکرد کیفی به روش پیمایش کیفی^۱ بهره گرفته شده است. در روش پیمایش کیفی مسئله با توجه به تنوع ویژگی‌ها و تجارب موجود در یک جمعیت مشخص از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بررسی می‌شود (Jansen, 2010).

جامعه آماری پژوهش مدیران و معلمان هستند که در سال تحصیلی ۱۴۰۳ - ۱۴۰۱ از مدارس ابتدایی دولتی شهرستان نازاریاب استان البرز مشغول به کار بودند. از این‌بین به روش هفتمند افرادی که بیش از سه سال سابقه اشتغال در مدارس ابتدایی داشتند و مدرک تحصیلی آنان کارشناسی و بالاتر از آن در رشته‌های مرتبط بود و مهم‌تر از همه برای مشارکت در پژوهش اعلام موافقت کردند، به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند تا اطلاعات دقیق‌تری راجع به مسئله در اختیار پژوهشگران قرار دهند.

پس از مصاحبه با ۱۷ نفر از کارکنان مدرسه و تحلیل هم‌زمان پاسخ‌ها، اشباع نظری حاصل شد. این تعداد شامل ۱۰ نفر معلم و ۷ نفر مدیر مدرسه هستند که ۱۳ نفر دارای مدرک کارشناسی و ۴ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند. داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شد. فرم اولیه مصاحبه پس از مطالعه پیشینه پژوهش طراحی شد و به تأیید چند نفر از متخصصان مرتبط با موضوع رسید. مصاحبه توسط پژوهشگر از طریق تماس تلفنی انجام گرفت. در ابتدا چند سؤال عمومی در زمینه تجربه کاری و تحصیلات پرسیده شد و سپس سؤالات تخصصی در دو زمینه انضباط مدرسه و حق مشارکت دانش‌آموزان مطرح گردید. سؤالات انضباط شامل قوانین انضباطی، بدرفتاری‌های شایع، اقدامات انضباطی رایج و اثربخشی آن‌ها بود و سؤالات مشارکت در مورد زمینه‌های مشارکت، میزان مشارکت، موانع و روش‌های تسهیل آن بود.

تماس تلفنی با رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان ضبط شد تا امکان پیاده‌سازی آن‌ها فراهم گردد و برای رعایت اصل رازداری در ثبت مصاحبه‌ها از کد به‌جای اسم افراد استفاده شد. در ادامه، برای تأیید روایی پژوهش، متن مصاحبه‌ها پیاده شد و در اختیار افراد مصاحبه‌شونده

۱. Qualitative survey research

قرار گرفت تا نسبت به صحت دریافت مطالب گفته شده، بازخورد دهند. سپس با استفاده از فن کدگذاری سه مرحله‌ای اشتراوس و کوربین (Strauss & Corbyn, 2008) یافته‌های پژوهش حاصل گردید. بدین منظور، ابتدا مقوله‌های اولیه با تقطیع اطلاعات معنادار در خصوص موضوع، به‌عنوان کدهای باز، شناسایی شدند. کدهای محوری با مقایسه این مقوله‌های اولیه و پیوند آن‌ها طراحی شد و در نهایت مقوله‌های کلی‌تر به‌عنوان کدهای انتخابی تعیین گردید. فرایند کدگذاری به‌طور هم‌زمان توسط هر سه پژوهشگر انجام شد و یافته نهایی پژوهش با مقایسه سه الگوی کدگذاری پژوهشگران و انتخاب کدهای مورد توافق، تعیین شد تا روایی بیرونی یافته‌های پژوهش افزایش یابد.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش از تحلیل کیفی پاسخ شرکت‌کنندگان به سؤالات مصاحبه حاصل گردید. از آنجاکه دستیابی به هدف اصلی پژوهش یعنی بررسی نقش انضباط در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان، مستلزم شناسایی مقوله‌های توصیفی در محورهای اولیه، انضباط و حق مشارکت است؛ در مرحله اول مصاحبه‌ها در هر یک از محورها کدگذاری شد و سپس مقوله‌های معنایی در پاسخ به مسئله اصلی از طریق مقایسه و تحلیل کدهای توصیفی استخراج شده در مرحله اول، استنباط گردید. لذا، در ادامه ابتدا الگوی کدهای شناسایی‌شده در محور انضباط و مشارکت به‌طور مجزا ارائه و سپس کدهای مربوط به سؤال اصلی گزارش می‌شود.

انضباط رایج در مدرسه ابتدایی

با تحلیل متن پاسخ‌های مربوط به سؤالات انضباط مدرسه، ۳۶ مفهوم اولیه یا کد باز شناسایی شد. سپس ۶ مقوله محوری از مقایسه و مرتبط کردن کدهای اولیه استنباط شد که در دو دسته قوانین انضباطی و اقدامات انضباطی، به‌عنوان کدهای انتخابی، معرفی گردید. نتایج حاصل از این تحلیل در جدول ۱ گزارش شده است:

جدول ۱: مؤلفه‌های فرایند رایج انضباط در مدرسه ابتدایی

کدهای انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
اقدامات انضباطی	اقدامات پیشگیرانه	الگوبرداری، گفت‌وگو با والدین، تقویت جانشینی، آموزش از طریق قصه و نمایش
	اقدامات اصلاحی	ارجاع به مشاور، جابه‌جایی نقش، مسئولیت دادن
	اقدامات تشویقی	امتیاز دادن، تشویق در جمع، تقویت فعالیت، جایزه دادن
اقدامات تنبیهی		تذکر دادن، ارجاع به مدیر و معاون، محروم‌سازی، تعهد گرفتن، جبران اضافی، احضار والدین، اخراج از کلاس، اخراج از مدرسه، تهدید و تنبیه، جریمه کردن
قوانین انضباطی جمعی		احترام به دیگران، عدم سازش با دیگران، پرخاشگری و درگیری، دروغ‌گویی، دزدی
قوانین انضباطی	قوانین انضباطی فردی	وقت‌شناسی، اجازه گرفتن، منع راه رفتن در کلاس، منع صحبت کردن در کلاس، رعایت بهداشت محیط، منع غیبت و تأخیر، انجام تکالیف

طبق جدول ۱ فرایند انضباط در قالب دو مؤلفه اصلی یعنی قوانین انضباطی، دستورالعمل‌هایی برای توصیه رفتارهای مطلوب و منع بدرفتاری‌ها در مدرسه است که یا رفتارهای فردی دانش‌آموز مانند بهداشت، انجام تکالیف و حضور و غیاب را هدف قرار می‌دهد، یا قوانین جمعی مربوط به رفتار در جمع نظیر احترام به دیگران و عدم پرخاشگری و درگیری را مدنظر قرار می‌دهد.

دومین مؤلفه انضباط مدرسه یعنی اقدامات انضباطی به معنای هرگونه فعالیت است که معلمان و مدیران برای اجرای قوانین و مواجهه با بدرفتاری دانش‌آموزان انجام می‌دهند و در ۴ محور اقدامات پیشگیرانه، اقدامات اصلاحی، اقدامات تشویقی و تنبیهی قابل‌بررسی است.

حق مشارکت دانش‌آموزان در مدرسه ابتدایی

تحلیل پاسخ‌های مربوط به سؤالات مشارکت منجر به شناسایی ۲۱ مفهوم اولیه یا کد باز شد که با توجه به ارتباط معنایی بین آن‌ها ۶ مقوله معنایی یا کد محوری استخراج شد. این مقوله‌ها در سه دسته کلی به‌عنوان کد انتخابی قابل‌شناسایی است که در جدول ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲: مؤلفه‌های حق مشارکت دانش‌آموزان در مدرسه ابتدایی

کدهای انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
زمینه‌های مشارکت دانش‌آموزان	مشارکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی	شورای دانش‌آموزی
	مشارکت در اجرای برنامه‌ها و قوانین	مشارکت در نقش مأمور انضباطی، مشارکت در بوفه مدرسه، مشارکت در نقش مأمور بهداشت، مشارکت در اجرای مراسم، مشارکت در نظافت مدرسه، اجرای مقررات انضباطی
آثار مشارکت دانش‌آموزان	پیامدهای مثبت مشارکت	افزایش مسئولیت‌پذیری، اصلاح بدرفتاری‌ها، تقویت ابراز وجود، پذیرش قوانین، اعتمادبه‌نفس، حس مثبت به مدرسه
	پیامدهای منفی مشارکت	از حد فراتر رفتن، تبعیض قائل شدن، ایجاد رقابت منفی
موانع مشارکت دانش‌آموزان	موانع فردی	سن کم دانش‌آموزان ابتدایی، ناتوانایی در انجام امور
	موانع محیطی	مخالفت والدین، جمعیت زیاد دانش‌آموزان، مقاومت برخی همکاران مدرسه برای مشارکت بچه‌ها

با نظر به اطلاعات جدول ۲، گفته‌های مدیران و معلمان درباره تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان در سه حوزه زمینه‌های مشارکت، آثار مشارکت و موانع مشارکت دسته‌بندی شده است.

زمینه‌های مشارکت، فرصت‌هایی است که کارکنان مدرسه در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند تا در فعالیت‌های مدرسه سهیم شوند و نقشی ایفا کنند. این فرصت‌ها در دو زمینه شناسایی شدند: اول مشارکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های مدرسه که فقط شامل یک کد باز است، یعنی عضویت در شورای دانش‌آموزی و دوم، مشارکت در اجرای برنامه‌های از پیش تعیین‌شده که شامل کدهای زیادی از جمله ایفای نقش به‌عنوان مأمور انضباطی، مأمور بهداشت، اجرای مراسم و موارد مشابه است.

آثار مشارکت دانش‌آموزان، پیامدهای مثبت و منفی حاصل از سهیم کردن دانش‌آموزان در برنامه‌ریزی‌ها و فعالیت‌های اجرایی مدرسه است. طبق نظر مدیران و معلمان مواردی مانند افزایش مسئولیت‌پذیری، پذیرش قوانین و اصلاح بدرفتاری از جمله آثار مثبت مشارکت و ایجاد رقابت منفی بین دانش‌آموزان و یا از حد فراتر گذاشتن هم از آثار منفی مشارکت است.

در نهایت، موانع مشارکت عبارت است از مجموعه عواملی که امکان سهیم شدن دانش‌آموز در فرایندهای آموزشی و پرورشی را محدود می‌کند. این موانع در دو محور، موانع فردی و موانع محیطی شناسایی شد. عواملی مانند سن کم دانش‌آموزان ابتدایی و نداشتن توانایی و تجربه کافی از جمله موانع فردی است که به شخص دانش‌آموز مربوط است و مقاومت کارکنان و مخالفت والدین برای شریک شدن دانش‌آموزان در امور از موانع مربوط به محیط اجتماعی کودکان است.

نقش انضباط در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان

به‌منظور پاسخ به مسئله اصلی پژوهش، کدهای به‌دست‌آمده در دو حوزه انضباط و حق مشارکت مجدداً بررسی و تحلیل شد و ۶ مقوله معنایی به‌عنوان کد محوری برای توضیح نقش انضباط در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان در مدرسه استنباط گردید. این مقوله‌ها از دو جنبه معرفی شدند: عوامل تأمین‌کننده حق مشارکت و عوامل تهدیدکننده این حق. نتایج این تحلیل در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳: مؤلفه‌های نقش انضباط در تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان در مدرسه

کدهای انتخابی	کدهای محوری	کدهای باز
انضباط تأمین‌کننده حق مشارکت کودکان	قوانین دانش‌آموز محور	اولویت کار گروهی، تأکید بر همکاری
	اقدامات انضباطی حمایتگر مشارکت	تشکیل شورای دانش‌آموزی، تفویض مسئولیت به دانش‌آموزان، مواجهه تعاملی با بدرفتاری
	تغرش‌های تسهیل‌گر مشارکت	مشارکت زمینه پرورش قوانین است، مشارکت لازمه پرورش مهارت‌ها و اصلاح رفتار است
انضباط	قوانین معلم محور	محدودیت‌های رفتاری، پیروی از برنامه درسی

تهدیدکننده	اقدامات کنترل گرانه	راهبردهای پاداش دهی، راهبردهای تنبیهی، راهبردهای ارجاعی
حق مشارکت کودکان	نگرش های محدودکننده مشارکت	افزایش دخالت دانش آموز در امور، ضعیف بودن قدرت تصمیم گیری دانش آموزان، اولویت قائل شدن برای مشارکت دانش آموزان توانمند

طبق تحلیل عمیق کدهای به دست آمده از گفته های مدیران و معلمان سه مقوله مفهومی و محوری استنباط گردید که می تواند حق مشارکت کودکان را تا حدی تأمین کند و فرصت لازم را برای سهیم شدن آن ها در فعالیتهای مدرسه فراهم سازد. از جمله، قوانین دانش آموز محور، اقدامات انضباطی حمایتگر و نگرش های تسهیل گر مشارکت.

قوانین دانش آموز محور، آن دسته از مقررات رفتاری است که نیازهای رشد و علایق دانش آموزان را مدنظر قرار می دهد و از این طریق فرصتی برای دیده شدن و شنیده شدن کودکان فراهم می کند. از بین قوانین شناسایی شده در مدارس، دو نوع از قوانین، یکی اولویت کارگروهی و تأکید بر مشارکت و همکاری و دیگری احترام گذاشتن به یکدیگر از ویژگی دانش آموز محوری برخوردارند و بیش از آنکه نیاز مدرسه را به نظم برآورده کنند، به نفع دانش آموز طراحی شده اند. در این خصوص، مصاحبه شونده شماره ۱ می گوید: «یکی از مهم ترین قوانینی که برای من خیلی با ارزش هستند، این است که به بچه ها می گویم به خودتان، دوستان و بزرگتران احترام بگذارید؛ وقتی مدیر یا والدین وارد کلاس شدند به احترام آن ها بایستید، در حرف هم نبرید و نوبت را در صحبت کردن رعایت کنید. این گوش دادن به یکدیگر و احترام گذاشتن خیلی برایم مهم است و مدام به آن ها می گویم که وقتی شما خودتان به خودتان احترام بگذارید، آن زمان دیگران هم به شما احترام می گذارند».

اقدامات انضباطی حمایتگر مشارکت، فعالیت هایی هستند که نظرات و ویژگی های دانش آموزان را در ابعاد مختلف تصمیم گیری و اجرای قوانین و حتی روش های مواجهه با بدرفتاری شریک می دانند. اقداماتی مانند تشکیل شورای دانش آموزی، تفویض مسئولیتهای مختلف به دانش آموزان و کاربرد شیوه های تعاملی در مواجهه با بدرفتاری از این دسته شناسایی شدند. مصاحبه شونده شماره ۹ معتقد است، تفویض مسئولیت یک اقدام انضباطی مطلوب است. او می گوید: «من به عنوان یک مدیر برای هر کلاس نماینده تعیین می کنم تا در نبود مسئولین مواظب شلوغی ها و بی انضباطی ها در کلاس باشد. برای کنترل نظم در گوشه و کنار حیاط مدرسه در مکان های مناسب مسئول تعیین می کنم. در کنترل امور بهداشتی ناخن، موی سر بچه ها، خرید از بوفه، برگزاری نماز جماعت، اجرای مراسم آغازین صبحگاهی و ظهرگاهی، امور تحقیقی و آزمایشگاهی نیز از آن ها استفاده می کنم».

نگرش های تسهیل گر مشارکت، ابعاد مثبتی از نگرش و باور مدیران و معلمان است که مسیر مشارکت دانش آموزان را هموار می کند. از جمله، این اعتقاد که مشارکت دانش آموزان زمینه پذیرش بهتر قوانین انضباطی را فراهم می کند و لازمه پرورش مهارت ها و اصلاح بدرفتاری ها است. مصاحبه شونده شماره ۲ می گوید: «ما معلمان باید نظرات دانش آموزان را از دوره ابتدایی مورد توجه قرار دهیم تا دانش آموزان وقتی به راهنمایی و دبیرستان می روند بتوانند خودشان را ابراز کرده و نظر بدهند. به نظر من برای این که بچه ها راحت تر بتوانند قوانین را اجرا کنند، مسئولین، مدیر، معاونین و مربیان پرورشی، می توانند در مورد دو یا سه مسئله مهم در مدرسه، علاوه بر قانون کلی که وجود دارد، از بچه ها نظرخواهی یا رای گیری کنند. مثلاً دو یا سه قانون در مدرسه را به رای بگذاریم و دانش آموزان قوانینی که مورد دلخواه خودشان است و از طرفی هم قوانین جامع و کلی از سمت مدیر و معاونین است، انتخاب کنند تا بتوانند راحت تر هم اجرا کنند».

طبق تحلیل کدهای توصیفی انضباط و مشارکت، استنباط گردید که انضباط از سه طریق ممکن است تهدیدکننده باشد و مانع مشارکت کودکان در مدرسه شود. این سه طریق عبارتند از: قوانین معلم محور، اقدامات انضباطی کنترل گرانه و نگرش های محدودکننده مشارکت. قوانین معلم محور، قوانینی هستند که مدیران و معلمان به منظور برقراری نظم از پیش تعیین می کنند. دانش آموزان در این فرایند دخالت ندارند و علایق آن ها نیز در تعیین قوانین به نظر گرفته نمی شود، بلکه محور تصمیم گیری نظم مدرسه است. تعیین محدودیتهای رفتاری و تأکید بر پیروی از برنامه درسی ازجمله قوانین معلم محور در مدارس تشخیص داده شد. مصاحبه شونده شماره ۳ و ۱۱ می گوید: «از قوانین کلاسی ما حضور به موقع تکالیف، رعایت احترام به معلم و هم کلاسی، رعایت بهداشت و غیبت های موجه شده از سمت اولیا است؛ نه این که دانش آموزان بدون دلیل در کلاس غیبت کنند. کارهایی که دانش آموزان بیشتر از همه در کلاس انجام می دهند راه رفتن در کلاس، مرتب به میز عقب برگشتن و صحبت کردن است. من از آن ها می خواهم حتماً با اجازه معلم از جایشان بلند شوند. اجازه گرفتن بابت کارهایشان در کلاس مثل حرکت در کلاس، زمان زنگ تفریح و موقع رفت و آمد از الزامات انضباطی من است».

اقدامات انضباطی کنترل گرانه، شامل اجرای پیامدهای از پیش تعیین شده در مواجهه با بدرفتاری دانش آموزان است. در بین کدهای استخراج شده، راهبردهای پاداش دهی، تنبیهی و ارجاعی به عنوان راهبردها و اقدامات کنترل گرانه استنباط شدند. بیانات مصاحبه شونده شماره ۳

مثالی برای اقدامات ارجاعی است: «هن معمولاً اول دانش‌آموز بی‌انضباط را به دفتر مدیر و معاون مدرسه می‌فرستد. اگر حل نشد، خانواده دانش‌آموز را می‌خواهم و با آن‌ها صحبت می‌کنم و در صورت ادامه داشتن، مشکل را به مشاور ارجاع می‌دهم».

نگرش‌های محدودکننده حق مشارکت ابعاد منفی از باور معلمان و مدیران نسبت به سهمیه کردن دانش‌آموزان است که احتمال می‌رود این باورها مشارکت دانش‌آموزان را محدود کند. ازجمله، اعتقاد آن‌ها به این که مشارکت منجر به افزایش دخالت دانش‌آموزان در امور می‌شود. یا باور به ضعیف بودن قدرت تصمیم‌گیری در کودکان و لزوم محدود کردن مشارکت آنان در حد اجرای برنامه‌ها و دیگر این که فقط دانش‌آموزان توانمند برای مشارکت در مدرسه مناسب هستند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ می‌گوید: «به نظر من مسئولیت‌ها و مشارکت‌ها نباید در حدی باشد که دانش‌آموز دچار بلندی‌روزی شده و به دانش‌آموزان دیگر و یا حتی معلم خود امر و نهی کند. گاهی این مشارکت دادن و ارزش قائل شدن برای نظرات آن‌ها سطح توقعات و انتظارات را بالا می‌برد».

بحث و نتیجه‌گیری

احترام به کودکان و فراهم کردن فرصت مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی حق همه کودکان است و مدرسه یکی از مهم‌ترین این فرصت‌هاست که می‌تواند و ملزم است تأمین این حق را پیگیری نماید. نتایج حاصل از تحلیل کیفی مصاحبه با مدیران و معلمان به‌منظور واکاوی نقش انضباط بر تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان نشان داد که در فرایند رایج انضباط مدرسه دو مؤلفه اصلی قوانین انضباطی (فردی و جمعی) و اقدامات انضباطی (اقدامات پیشگیرانه، اصلاحی، تشویقی و تنبیهی) قابل‌شناسایی است. همچنین ادراک مدیران و معلمان در مورد مشارکت دادن دانش‌آموزان از سه جنبه قابل توصیف است: زمینه‌های مشارکت (مشارکت در تصمیم‌گیری و مشارکت در اجرای برنامه‌ها و قوانین)، آثار مشارکت (پیامدهای مثبت و منفی) و موانع مشارکت (موانع فردی و محیطی).

تحلیل مجدد این مقوله‌های توصیفی در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش حاکی از آن بود که انضباط رایج مدرسه می‌تواند از طریق قوانین دانش‌آموز محور، اقدامات انضباطی حمایتی و نگرش‌های تسهیل‌گر، تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان را ممکن سازد. اما از سوی دیگر، به‌وسیله قوانین معلم‌محور، اقدامات کنترلی و نگرش‌های محدودکننده، تأمین این حق برای کودکان را محدود کند. دو گروه مقوله‌های انضباطی تأمین‌کننده و تهدیدکننده حق مشارکت به‌عنوان یافته‌های اصلی پژوهش نیاز به توضیح و تبیین جامع‌تری در این بخش دارد.

انضباط تأمین‌کننده حق مشارکت دانش‌آموزان

قوانین دانش‌آموز محور به‌عنوان اولین مؤلفه شناسایی‌شده برای تأمین حق مشارکت، قوانینی هستند که توسط دانش‌آموزان و یا حداقل با در نظر گرفتن نیازها و علایق آنان تدوین می‌شوند. مدیران و معلمان از وجود قوانینی در مدرسه خبر دارند که بر کار گروهی، همکاری بین فردی و احترام به یکدیگر تأکید دارد. این قوانین از آنجا که نیازهای اجتماعی دانش‌آموزان و رشد آن‌ها را هدف قرار داده، دانش‌آموز محور محسوب می‌شود و می‌تواند فرصت و انگیزه مشارکت در اجتماع را برای کودکان فراهم کند. البته چنان‌چه میزان این قوانین در مدرسه بیشتر باشد و توسط خود دانش‌آموزان تعیین شود آنگاه حق مشارکت به معنای واقعی تأمین خواهد شد.

همسو با این نتایج، اگن و کاوچاک (Eggen & Kauchak, 2001) گزارش کردند زمانی که دانش‌آموزان در گروه‌های کلاسی قرار می‌گیرند مهارت‌های میان فردی آن‌ها ازجمله، گوش دادن به صحبت‌های دیگران، تحمل دیدگاه‌های مخالف با دیدگاه خود، رعایت حق آزادی افراد دیگر، واریس انتقادی بر درک و فهم خود و ارزشیابی خود و دیگران افزایش می‌یابد؛ این مهارت‌ها به گسترش تعاملات اثربخش کمک می‌کند.

اقدامات انضباطی حمایتگر دومین مسیر تأمین‌کننده حق مشارکت هستند. طبق نظر مصاحبه‌شوندگان، گاهی در مدرسه فعالیت‌هایی مانند تشکیل شورای دانش‌آموزی، تفویض برخی مسئولیت‌ها به دانش‌آموزان (مانند تعیین نماینده کلاس، مأمور انضباطی، مأمور بهداشت و غیره) و فنون مواجهه تعاملی برای کاهش بی‌انضباطی (مانند آموزش رفتار مطلوب با قصه و نمایش، مسئولیت دادن و روش جابجایی نقش) انجام می‌گیرد. این اقدامات ماهیتاً مشارکتی هستند و اجرای آن‌ها مسیر تأمین حق مشارکت را می‌تواند تا حدی هموار سازد. با این‌وجود، به میزانی که کودکان در هر یک از این فعالیت‌ها به‌عنوان تصمیم‌گیرنده مورد توجه باشند، این فعالیت‌های می‌تواند به‌درستی تأمین‌کننده این حق باشد.

شوراها و انجمن‌های دانش‌آموزی از نقش بسزایی برای مشارکت‌دهی دانش‌آموزان در امور مدارس برخوردارند. شرکت در شورای دانش‌آموزی و انجام مسئولیت‌های مختلف در مدرسه به کودکان کمک می‌کند ایده‌ها و خواسته‌های خود را با معلمان و مدیران مدارس به اشتراک بگذارند و به‌عنوان عضوی فعال و مسئولیت‌پذیر در جامعه باشند (Alderson, 2000). در اکثر کشورها این شوراها دانش‌آموزی به انجمن‌های بزرگ‌تر در جامعه پیوند می‌خورند تا مشارکت دانش‌آموزان جدی‌تر پیگیری شود. مثلاً در کانادا شورای دانش‌آموزی با انجمن ناظران فعالیت‌های دانش‌آموزی و در انگلستان با شورای دانش‌آموزی کشوری ارتباط دارد (Fletcher, 2005).

راهبردهای تعاملی در انضباط نیز مانند راهبردهای ارائه شده در الگوی انضباط تعاملی از درایکورس، الگوی انضباط به حفظ شأن از کوربین و مندلر و همچنین انضباط مبتنی بر واقعیت درمانی از گالسر، دانش آموزان را در یک فرایند گفتگوی دوطرفه قرار می دهد تا فرصت پیدا کنند بر رفتارشان نظارت داشته باشند، درباره آن قضاوت کنند و در نهایت، راه حل مطلوبی انتخاب کنند (Wolfgang, 2009). دانش آموزان از این طریق در آموزش خود شریک می شوند و حق مشارکت آن ها تا حدی تأمین می شود.

سومین مسیر تأمین کننده حق مشارکت، نگرش های مثبت مدیران و معلمان نسبت به سهم دانش آموزان در مدرسه است که دستیابی به این حق را تسهیل می کند. برخی مصاحبه شوندگان اظهار داشتند که مشارکت دانش آموزان در تعیین قوانین، زمینه پذیرش بیشتر آن قوانین و متعهد شدن به آن است. آن ها طبق تجارب خود، مسئولیت دادن و شریک کردن دانش آموزان در اجرای امور را لازمه پرورش مهارت های اجتماعی و اصلاح بدرفتاری های آنان می دانند. مسلماً اگر مربیان مدرسه چنین نگرش مثبتی داشته باشند تمایل بیشتری دارند که در عمل هم کودکان را در نظر بگیرند و حقوق آن ها را محترم بشمارند. مطالعه کی و بروور (Kaye & Brewer, 2013) نیز همسو با نتایج پژوهش حاضر نشان می دهد در کلاس هایی با رویکرد دانش آموز محور، کودکان فرصت بیشتری برای گفتار آزادانه، مشارکت در کلاس، تجربه یادگیری بیشتر و در نهایت پرورش مهارت ها و پذیرش قوانین به دست می آورند.

انضباط تهدیدکننده حق مشارکت

وجود قوانین انضباطی معلم محور که توسط مدیران و معلمان صرفاً برای حفظ نظم و بدون دخیل کردن دانش آموزان تدوین می شود و دانش آموزان ملزم به رعایت آن هستند، اولین عامل شناسایی شده در مدرسه است که مانع تأمین حق مشارکت کودکان خواهد بود. در این مطالعه مصاحبه شوندگان اذعان داشتند که به منظور حفظ نظم در کلاس و مدرسه، قوانینی برای حضور در مدرسه، تردد در محیط، اجازه گرفتن برای انجام امور، انجام تکالیف و انجام رفتارهای تعریف شده طراحی می کنند. عدم تبعیت از این قوانین، عواقب تنبیهی دارد و اجابت از آن ها نیز پاداش در پی خواهد داشت. این نوع قوانین از آنجا که برقراری نظم مورد نظر مربیان را هدف قرار داده، مانعی بر مسیر مشارکت دانش آموزان خواهد بود. درحالی که، به گفته دانیلسون (Danielson, 2007) مشارکت فراگیران در یادگیری باید هدف اصلی مدارس و معلمان باشد نه صرفاً حفظ نظم، زیرا آنها از طریق مشارکت پرورش می یابند. مارتین (Martin, 2003) نیز معتقد است، تعیین قوانین و انتظارات یک عامل کلیدی در انضباط اثربخش است؛ اما اگر این قوانین با همیاری دانش آموزان نوشته نشده باشد، نمی تواند آن ها را به پیروی کردن برانگیزاند.

کاربرد اقدامات انضباطی، دومین مانع و به نوعی عاملی تهدیدکننده برای حق مشارکت است. مدیران و معلمان اذعان داشتند که برای اطمینان از اجابت دانش آموزان و همچنین برای توقف هر چه سریع تر بدرفتاری ها، اغلب از راهبردهای پاداش، تنبیه، محروم سازی و ارجاع دانش آموز به مدیر و ناظم استفاده می کنند. در تدوین و عملیاتی کردن این اقدامات از دانش آموزان نظرخواهی نمی شود و آن ها علی رغم میل باطنی و غالباً به ملمع پاداش یا ترس از تنبیه و ارجاع داده شدن به مسئولین و خانواده، از قوانین اطاعت می کنند و پیامدها را می پذیرند. درنتیجه، حق مشارکت آن ها تهدید می شود. هر چه بعد کنترل در انضباط مدرسه پررنگ تر شود، تعامل با دانش آموزان کاهش می یابد و پیامد این ارتباط، عدم رشد مهارت های اجتماعی و مسئولیت پذیری در کودکان است. واضح است که چنین دانش آموزان کم توانی، شریکان خوبی برای تصمیم گیری در آینده نخواهند بود. کودکان باید مشارکت کنند تا رشد کنند و شریکان خوبی شوند.

در پژوهش اکبری (Akbari, 2020) نیز همسو با این نتایج، گزارش شد که کارکنان مدرسه از اقدامات مداخله ای پاداش و تنبیه برای ایجاد نظم استفاده می کنند. کارخانه (Karkhane, 2020) نیز دریافت که راهبردهای پرخاشگری و تنبیه از رایج ترین راهبردهای انضباطی در مدارس ابتدایی است.

سومین عامل تهدیدکننده حق مشارکت، نگرش های منفی مدیران و معلمان درباره زمینه ها و پیامدهای مشارکت است. مصاحبه شوندگان معتقد بودند که سهم کردن دانش آموزان در تصمیم گیری ها باعث افزایش دخالت آن ها در امور مدرسه می شود. همچنین بیان کردند، دانش آموزان قدرت تصمیم گیری ندارند، لذا مشارکت آن ها باید محدود به فعالیت های اجرایی باشد. در این خصوص دانش آموزان توانمند در اولویت هستند تا کارهای مدرسه به درستی و سرعت انجام شود. علی رغم رواج این عقیده که کودکان توانایی لازم برای مشارکت آگاهانه در تصمیمات را ندارند و ممکن است در معرض خطر قرار گیرند، نتایج اغلب پژوهش ها حاکی از تأثیر مثبت مشارکت در مدارس است (Lansdown, 2011; Percy-Smith & Thomas, 2010; Hannam, 2003; Mockler, & Groundwater-Smith, 2015).

مدیران و معلمان با داشتن چنین نگرش منفی، تمایل کمی برای بستر سازی تأمین این حق به معنای واقعی در مدرسه خواهند داشت و همان طور که در تحلیل پاسخ مصاحبه شوندگان مشخص شد، زمینه های رایج مشارکت غالباً محدود به حوزه فعالیت های اجرایی مانند مأمور

انضباطی، فروشنده بوفه مدرسه و یا اجرای مراسم مختلف است. اما در حوزه تصمیم‌گیری که اصلی‌ترین بحث مشارکت است، تنها کد شناسایی‌شده شورای دانش‌آموزی است. البته به گزارش اکثر مصاحبه‌شوندگان، اعضای شورای دانش‌آموزی بیشتر مسئول اجرای برنامه‌ها هستند تا شرکت در تصمیم‌گیری‌های مدرسه و قانون‌گذاری. پژوهش داوودی (Davodi, 2012) نشان می‌دهد که مشارکت واقعی در شورای دانش‌آموزی در سطح پایین است و وجود موانع قانونی، انگیزشی و مدیریتی با این مقدار کم مشارکت رابطه معنادار دارد. این حق زمانی معنا پیدا می‌کند که از دانش‌آموزان بخواهیم در تعیین قوانین مدرسه مشارکت داشته باشند. اگر قرار باشد که آن‌ها فقط مجری باشند و یا اجازه اظهارنظر داشته باشند اما به نظرانشان ترتیب اثر داده نشود، این حق مفهوم واقعی خود را از دست می‌دهد. به گفته داپر (Dupper, 2010) احترام به حق مشارکت یعنی گوش دادن به کودکان و سهیم کردن آن‌ها در گفتگوی دوطرفه و سپس تصمیم‌گیری با یکدیگر به‌عنوان افراد برابر.

پینسون، مشولام و میچلین (Pinson, Meshulam, & Michlin, 2020) دریافتند که نحوه برخورد معلمان با دانش‌آموزان در شورای دانش‌آموزی و دیگر جلسات تحت تأثیر نگرش آن‌ها است. در پژوهش آن‌ها معلمانی که به دانش‌آموزان به‌مثابه مقامات شهری نگاه می‌کردند، با آن‌ها مانند بزرگسالان تعامل داشتند و گفتگوها را به‌طور جدی و مشارکتی هدایت می‌نمودند. اما در مقابل، معلمانی که رویکرد تعلیمی و تربیتی داشتند و کودکان را به‌عنوان بزرگسالان رشد نایافته می‌دیدند که هنوز آمادگی مشارکت کامل را ندارند و مشارکت را اخلاف در هویت حرفه‌ای خود قلمداد می‌کردند، گفتمان حمایتی و حفاظتی با دانش‌آموزان داشتند و آن‌ها را جدی نمی‌گرفتند.

مشارکت واقعی دانش‌آموزان نیازمند گسستن روال‌های معمول و ایجاد تحول در روابط قدرت در مدرسه است. مربیان باید دید گسترده‌ای نسبت به نقش دانش‌آموزان داشته باشند و آن‌ها را به‌عنوان شهروندان ارزشمند، برابر و فعال در مدرسه و جامعه در نظر بگیرند. بین صحبت کردن و شنیده شدن شکاف بزرگی است؛ ممکن است به‌ظاهر به کودکان فرصت اظهارنظر در مدرسه بدهند اما واقعاً به آن عمل نکنند (Quinn & Owen, 2016). تعهد واقعی و ارزش گذاشتن به صدای دانش‌آموز یعنی عمل کردن بر اساس نظرات آن‌ها (Mitra & Gross, 2009). به عقیده لندزداون (Lansdown, 2011) نیز هدف فراتر از آموزش کودکان برای فعالیت‌های مدرسه، در نظر گرفتن آن‌ها به‌عنوان شهروندان و شرکای اصلی جامعه دموکرات مدرسه است.

درمجموع، بر اساس نتایج پژوهش حاضر، یارادایم فعلی انضباط مدرسه برای تأمین حق مشارکت کودکان در مدرسه به‌اندازه کافی اثربخش نیست. قوانین و اقدامات از پیش تعیین‌شده و غالباً تنبیهی در پی برقراری نظم و کاهش بدرفتاری است؛ نه رفع نیاز دانش‌آموز و تضمین حقوق وی. لذا، نیاز مبرم به تغییر اساسی در شیوه تفکر درباره انضباط مدرسه و روش‌هایی که مدارس برای تدوین سیاست‌ها، قوانین و فعالیت‌های انضباطی در پیش می‌گیرند، احساس می‌شود. برای تأمین حق مشارکت دانش‌آموزان ناگزیر باید به مدل انضباطی مبتنی بر روابط و تعامل اندیشید.

- Adams, H. W. (2004). Justice for children: The development of autonomy (Doctoral dissertation). Retrieved from. (<http://hdl.handle.net/1911/18606>).
- Akbari, F. (2020). Survey of teachers 'and principals' attitudes towards common methods of encouragement and punishment in the process of elementary school discipline. Master Thesis. Allameh Tabataba'i University.
- Alderson, p. (2000). School Student Views on School Councils and Daily Life at school. *Children & Society*, 14(2), 121- 134.
- Apple, M. W., & Beane, J. A. (2007). *Democratic schools: Lessons in powerful education*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Bahou, L. & Zakharia, Z. (2019). Maybe that's how they learned in the past, but we don't learn like this today': Youth perspectives on violent discipline in Lebanon's public schools. *International Journal of educational development*, 70(3), 2-23.
- Bragg, S., & Fielding, M. (2003). *Students as researchers: Making a difference*. Cambridge, England: Pearsons.
- Briesch, A. M., Briesch, J. M., & Chafouleas, S. M. (2015). Investigating the usability of classroom management strategies among elementary schoolteachers. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 17(1), 5-14.
- Cherney, I. D., & Shing, Y. L. (2008). Children's nurturance and self-determination rights: A crosscultural perspective. *Journal of Social Issues*, 64, 835-856.
- Covell, K., & Howe, R. B. (2005). Rights, respect and responsibility. Report on the RRR initiative to Hampshire County Education Authority. Nova Scotia, Canada: Children's Rights Centre, Cape Breton University.
- Danielson, C. (2007). *Enhancing Professional Practice: A framework for teaching*. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum Development.
- Davodi, R. (2012). Evaluating Student Council' Performance and Obstacles to Involve Students in School Activities. *Journal of Approaches in Educational Administration*, 3 (4). 141-157
- Ding, M., Li, Y., Li, X., & Kulm, G. (2010). Chinese teachers' attributions and coping strategies for student classroom misbehaviour. *Asia Pacific Journal of Education*, 30(3), 321-337.
- Dupper, D., R. (2010). *A new model of school discipline: Engaging Students and Preventing Behavior Problems*. New York: Oxford University Press.
- Engen P, Kauchak D (2001). *Educational psychology: Windows on classrooms*. New Jersey Prentice Hall, Inc.
- Fatma, S. (2018). Children and Discipline: Investigating Secondary School Students' Perception of Discipline through Metaphors. *European Journal of Educational Research*, 7 (1), 31-45.
- Fielding, M. (2004). Transformative approaches to student voice: Theoretical underpinnings, recalcitrant realities. *British Educational Research Journal*, 2, 295-311.
- Fletcher, A. (2005). *Meaningful Student Involvement, Guide to Students as Partners in School Change*. WWW.Soundout.Org/MSGuid.Pdf
- Freiberg, J. (2016). *Beyond Discipline: Redefining Classroom Management*. AERA Online Paper Repository, Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (Washington, DC, Apr 8-12).
- Gillett-Swan, J., & Sargeant, J. (2017). Assuring children's human right to freedom of opinion and expression in education. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 20(1), 120-127.
- Griebler, U., & Nowak, P. (2012). Student councils: A tool for health promoting schools? Characteristics and effects. *Health Education*, 2, 105-132.

- González, T., Sattler, H., Buth, A. (2018). New Directions in Whole-School Restorative Justice Implementation. *Conflict Resolution Quarterly* 35(1). 300- 327.
- Hodgkin, Rachel. & Newell, P. (2002). "Implementation Handbook on the Convention on the Rights of the Child". United Nations Children's Fund, New York.
- Hannam, D. (2003). Participation and achievement. Examples of research that demonstrate associations or connections between student participation and learning, or other outcomes that support it. Unpublished report conducted for the ministerial adviser at the Citizenship Unit. London, England: Department for Education and Skills.
- Jansen, H. (2010). The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Research Methods. *Forum Qualitative Social Research*, 11(2), 220-242.
- Kaye, L. K., & Brewer, G. (2013). Teacher and student-focused approaches: Influence of learning approach and self efficacy in a psychology postgraduate sample. *Psychology Learning & Teaching*, 12(1), 12-19.
- Kaye-Tzadok, A., & Katz, C. (2021). "It's Our Duty to Give Them voice" Participation of Children and Adolescents in College Courses. *Child Indicators Research*, 37(1), 22-45.
- Karkhane, F. (2020). The relationship between teachers' disciplinary strategies and disruption and classroom misbehavior from the elementary student's point of view. . Master Thesis. Allameh Tabataba'i University.
- Kronzl-Nagl, R., & Zartler, U. (2010). Children's participation in school and community. European perspectives. In B. Percy-Smith, & N. Thomas (Eds.), *A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice* (pp. 164-173). London, England: Routledge.
- Lansdown, G. (2011). Every child's right to be heard: A resource guide on the UN committee on the rights of the child general comment No. 12. London, England: Save the Children/United Nations Children's Fund.
- Lopes, J., & Oliveira, C. (2017). Classroom discipline: Theory and practice. In J. P. Bakken (Ed.), *Classrooms: Academic content and behavior strategy instruction for students with and without disabilities* (Vol. 2, pp. 231-253). New York: Nova Science Publishers.
- Martin, Nancy k. (2003). The Student-Centered Classroom Environment, *Middle School Journal*, 28, 4, 3-9.
- Mitra, D. L., & Gross, S. J. (2009). Increasing student voice in high school reform: Building relationships, improving outcomes. *Educational Management Administration and Leadership*, 4, 522-543.
- Mockler, N., & Groundwater-Smith, S. (2015). *Engaging with student voice in research, education and community: beyond legitimation and guardianship*. Dordrecht: Springer.
- Percy-Smith, B., & Thomas, N. (2010). *A handbook of children young people's participation: Perspectives from theory and practice*. London: Routledge.
- Pinson, H., Meshulam, A., & Michlin, Y. (2020). Can teachers disrupt their professional identity and enable Children's participation? Comparing teachers' and municipal officials' work with students in democratic spaces. *Teaching and Teacher Education*, 96(10), 201-221.
- Osler, A. (2000). Children's rights, responsibilities and understandings of school discipline. *Research Papers in Education*, 15(1), 49-67.
- Pane, D. M., Rocco, T. S., Miller, L. D., & Salmon, A. K. (2014). How teachers use power in the classroom to avoid or support exclusionary school discipline practices. *Urban Education*, 49(3), 297-328.
- Peterson-Badali, M., & Ruck, M. D. (2008). Studying children's perspectives on self-determination and nurturance rights: Issues and challenges. *Journal of Social Issues*, 64, 749-769.

- Quinn, S., & Owen, S. (2014). Freedom to grow: Children's perspectives of student voice. *Childhood Education*, 90(3), 192–201.
- Quinn, S. & Owen, S. (2016) Digging deeper: Understanding the power of student voice. *Australian Journal of Education*, 60(1), 60–72.
- Robinson, C., & Taylor, C. (2007). Theorizing student voice: Values and perspectives. *Improving Schools*, 1, 5–17.
- Shirbagi, N, Gholami, Kh and Basati, M. (2014). Recognize the common disciplinary beliefs of community members. *Journal of Educational Planning Studies*. 4 (7).
- Strauss, Anselm L. and Corbin, Juliet M. (2008). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Ebrahim, Afshar (Trans). Tehran. Ney.
- United Nations Committee on the Rights of the Child. (2006). General comment no. 8: The right of the child to protection from corporal punishment and other forms of cruel and degrading treatment. Geneva, Switzerland: United Nations (Retrieved July 2012, from <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>)
- Winkler, S. L. (2016). *Making school discipline kinder: developing a roadmap for youth well-being*. Doctoral dissertation. The University of Arizona.
- Wolfgang, C, H. (2009). *Solving discipline and classroom management problems: methods and models for today's teachers* (6th ed). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

The role of school discipline in ensuring the right of primary school students to participate

Leila Zare.¹, Amene Aali^{*2} and Zahra Rahimi³

Abstract

Creating an opportunity for children to participate in the education system is an opportunity for the school to have a unique setting to do so. The purpose of this study was to analyze the role of school rules and disciplinary actions in ensuring students' right to participate. This research was conducted using a qualitative survey method. The statistical population was all principals and teachers who were working in primary schools of Nazarabad city in the academic year 1401-1402. Among them, 17 people were selected by purposive sampling method to the extent of theoretical saturation. The required information was collected through semi-structured interviews and analyzed using three-step coding technique. According to the findings; student participation in decision-making is limited to student council membership, while more participation is made in the implementation of pre-designed programs. According to principals and teachers, student participation in school has both positive and negative consequences, and a number of individual and environmental factors hinder this participation. Discipline also through two main components namely; Disciplinary actions (preventive, corrective, incentive and punitive actions) and disciplinary rules (collective and individual disciplinary rules) affect the right to participate. Common school discipline can both ensure children's right to participate (through student-centered rules, participatory advocacy actions, and facilitative attitudes) and restrict the right to participate (through teacher-centered rules, control actions, restrictive attitudes). According to the results, reforming school disciplinary procedures in order to facilitate students' participation in important educational decisions and planning in schools is necessary to ensure their rights.

Keywords: students' right to participate, School discipline, Elementary schools

¹. MA in Elementary Education, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran.

². Corresponding author: Assistant Professor of Educational psychology, Department of Education, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran. a.aali@atu.ac.ir.

³. Assistant Professor of Curriculum Studies, Department of Education, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran.